

навіть Гітлер), що фактично означало обоження партійних вождів. Небачене звеличення Леніна та Сталіна стало зворотнім боком нечуваного в історії нищення людей. Своєрідний більшовицький расизм виявлявся в тому, що селян морили голодом лише за те, що вони не сприймали (або робили це з незначним запізненням) його нечуваних для традиційного укладу експериментів. Проте один вождь не міг творити таке масштабне людиноббивство. Він був лише вершиною піраміди партійної номенклатури, яка пройшла досить швидко еволюцію від романтиків до безжальних, цинічних виконавців людиноненависницьких заходів на селі. Тоталітарність, а відтак й особливу шкідливість більшовизму (комунізму) виправдано вбачати ще й у тому, що його “кадри” самі планували, здійснювали, підсумовували, оцінювали ту сторінку української історії, яку ми тепер звемо Голодомором/геноцидом. А також небезуспішно для свого самозбереження тривалий час давали йому наукову (точніше квазінаукову) інтерпретацію.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гойченко Д. Красный апокалипсис : сквозь раскулачивание и голодомор. Мемуары свидетеля / Дмитрий Гойченко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 400 с.
2. Копелев Л. И сотворил себе кумира / Лев Копелев. – Х. : Права людини, 2010. – С. 2.
3. Бердяев Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма / Николай Александрович Бердяев. – М. : Наука, 1990. – С. 88–89.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1977. – 776 с.
5. Страдники на своїй землі. Спогади Ліди Присяжнюк різних років / інтерв'юєр, упор., авт. аналіт. ст. Ю. Присяжнюк. – Черкаси : Вертикаль, 2013. – 276 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Присяжнюк Юрій Петрович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії та етнології України Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького.

Наукові інтереси: українське селянство модерної епохи, українська та зарубіжна історіографія селянознавчих студій, інтелектуальна історія, проблеми історичної пам'яті, усної та дидактичної історії.

УДК 94:32(477.75) «16/17».

ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНФЕСІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ГІРЕЇВ У КРИМСЬКОМУ ХАНСТВІ В XVII – XVIII ст.

Олексій САВЧЕНКО (Київ)

У статті розглядаються проблеми конфесійної політики Гіреїв та особливості проживання “невірних” у Кримському ханстві в XVII – XVIII ст. Звертається увага на характер міжрелігійних та міжетнічних взаємин мусульманської правлячої верхівки з підданими християнами, а також роль служителів церкви в державній системі на півострові.

Ключові слова: епархія, міллет, тьоре, конфесія, джизья, зиммі.

В статье рассматриваются проблемы конфессиональной политики Гиреев и особенности проживания “неверных” в Крымском ханстве в XVII – XVIII вв. Обращается внимание на характер межрелигиозных и межэтнических отношений правящей верхушки с подданными христианами, а также, роль служителей церкви в государственной системе на полуострове.

Ключевые слова: епархия, миллет, тѐре, конфессия, джизья, зимми.

The article deals with the problem of religious policy Gireys and features accommodation infidels in the Crimean Khanate in the XVII – XVIII centuries. Draws attention to the nature of inter-religious and inter-ethnic relations ruling elite with Christian subjects, as well as the role of priests in the state system on the peninsula.

Keywords: eparchy, millet, tyore, confeccion, djizya, zimmi.

Питання про співіснування різних культур на сьогодні є дуже актуальним. Серед них, мабуть, найгостріше стоять проблеми християнсько-мусульманських взаємини, які протягом багатьох століть (і навіть тепер) були одним з ключових факторів становлення європейської ментальності. Сусідство цих цивілізацій сформувало велику контактну зону від Піренеїв до Кавказу, частиною якої довгий час були й сучасні українські землі. У цьому контексті конфесійна політика Гіреїв заслуговує на особливу увагу, бо довгий час їхні стосунки з християнськими підданими висвітлювались у літературі переважно однобоко й лише з позиції взаємного антагонізму. Кримські хани, у свою чергу, утримували владу в поліконфесійній і поліетнічній державі багато століть, а тому дослідження механізмів

управління, які були ними вироблені, дало б змогу всебічніше розглянути етнічну історію Північного Причорномор'я.

Проблему становища християн у Кримському ханстві вже порушували дослідники в попередні роки. Перебування запорожців на ханській службі досліджував В. Мільчев [1, 2], а на релігійний аспект стосунків донських козаків-старообрядців звертав увагу Д. Сень [3, 4]. Цінну інформацію про християн містять ЗИООИД, на сторінках якої публікували кримські й османські джерела такі дослідники, як Ф. Лашков [5] та Мурзакеич [6]. Про права християн у мусульманських країнах писали В. Гіргас [7] та М. Баязітов [8].

Перед тим, як зупинитися на правах християн у цьому регіоні, слід звернути увагу на чинники, що впливали на конфесійну політику Гіреїв. Одними з ключових факторів, безперечно, було ставлення цієї держави до Близькосхідної мусульманської і кочової Центральноазіатської цивілізацій.

Кримське ханство постало з улусу Джучі, а тому успадкувало ряд традицій Монгольської імперії. Ставлення в ній (і похідних від неї держав, де правили Чингізиди) до релігії та іновірців було переважно терпимим. За звичаєвим правом монголів – “тере” (торе, тьоре), варіант якого зберігся в татар у Криму під назвою “адат”, християнство поряд з іншими релігіями визнавалося рівноправним. Регулювався цей момент ще в “ясі” Чингізхана: “...как и на мусульман взирал он с почтением, так и христиан и идолопоклонников (буддистов) миловал... Дети и внуки его... выбрали себе одну из вер по своему влечению: одни наложили ислам, другие пошли за христианской общиной, некоторые избрали почитание идолов...” [9, с. 465]. Можна також згадати, що представників різних релігій приймали на службу, і вони робили непогану кар’єру як при самому “Великому хані”, так і в державах, де правили його потомки.

У Криму “адат” (тьоре) зберігся протягом багатьох століть, і хоча й зазнав змін під впливом місцевих умов, залишившись переважно в побуті населення, та все ж, безперечно, вплинув на місцеву політичну культуру. При хані Мюрад Гіреї була навіть спроба послабити вплив мусульманського духовенства через відновлення татарського звичаєвого права.

Релігійна належність також стала одним з визначальних чинників ставлення Гіреїв до християнства. Основною релігією на півострові був іслам, а тому ставлення до “іновірців” регулювало норми Шаріату – мусульманського права, основним джерелом якого на той час були Коран, Суни і Кіяс (судження за аналогією), до яких згодом додався також досвід наступних мусульманських правителів, у тому числі й “кануни” – закони османських султанів. “Релігія перекопських татар магометанська, їхня мова – турецька, а це разом з тим, що Константинополь розміщений дуже близько, робить їхній державний устрій досить подібним до турецького...” – писав у своїх згадках про Крим П. Шевальє [10, с. 68].

Як відомо, іслам – найпізніша світова релігія. Ареал її виникнення і поширення мав давні традиції іудаїзму й християнства, які залишили в ній значний вплив. У Корані ті хто дотримувався цих релігій, іменувалися “людьми писання” (з араб. – “ахл-аль кутаб”), тобто ті, хто сповідують єдинобожжя. А їхні пророки – “Муса” (Мойсей) та “Іса ібн Маріам” (Ісус син Марії) – визнавалися пророками ісламу. Ісус також поставав у мусульман як ал-Масіх, (з араб. – “месія”), про що йдеться в мусульманських святих текстах: “Тора и Евангелие были ниспосланы до Корана как руководство для людей. Когда люди отклонились от пути, указанного Аллахом, Он ниспослал Коран...” [11].

Багато інших образів і символів з Тори (араб. – “Ат-Таурат”) і Євангеліє (“ал-Инжил”) були сприйняті мусульманами такі, як Джабрііл (Гавриїл), Мікала (Міхаїл), Марі (Марія), та ін., хоча їхнє сакральне значення часто й змінювалося, прилаштовуючись під місцевий спосіб життя [11]. У “аятах” Корана з-поміж всього іншого доволі детально описується соціальний статус тих народів, які були “підкорені”, але не перейшли до “істинної віри” – ісламу. Вони іменувалися “зіммі” (араб. – “люди договору”). На них було покладено ряд обов’язків перед державою, які вони виконували разом з іншими підданими. Перший – це сплата поземельного податку “харадж” (від араб. – “усе що проростає” – чи то з землі, чи то потомство). Платили його всі піддані, у тому числі й мусульмани. У різні часи і в різних країнах сума його коливалася від 5 до 50% доходу [7, с. 12].

Іншим податком була “джизья” (араб. – “заміна”, “винагорода”). Її платили “зіммі”, що потрапили в мусульманську державу через завоювання або мирний договір. Ця форма оподаткування фактично являє собою викуп “невірними” можливості жити в “краю мусульман” (дар-уль іслам) і яка ще сприймалася мусульманами як форма фінансового

покарання за “неістинну віру” [7, с. 14]. Але зауважимо, що цей “договір” також гарантував їхнє право на життя, безпеку й майно, яке захищалося законом: “...кровь их как кровь наша, имущество их как имущество наше...” [8, с.81], “...оберегать их веру и их богатство...”, “...оградить моей порукой от всякого оскорбления, обиды, насилля и преследования...” [8, с. 86]. Ця практика бере початок від завоювання халіфом Омаром Близького Сходу, який був населений численними християнами. Його договір з ними був своєрідним прецедентом і увійшов до Шаріату як зразок і норматив, що повинен був регламентувати стосунки з християнами в мусульманських державах [7, с. 37].

Про те, що на землі Кримського ханату поширювалися ці закони, свідчать численні джерела, у тому числі й згадки очевидців. Як повідомляв М. Литвин – мандрівник Кримом XVI ст.: “Нащадки туземних греків підкорялись ярму турків і платили їм поголовну данину. Вони займались хліборобством, винарством і скотарством. Досить заможні...” [12, с. 19]. Схоже повідомляє і Е. Челебі: “...В этом городе (Карасубазаре) есть 2 тысячи армянской реайи, платящей харадж, 500 греческих неверных, платящих харадж, и 300 иудеев, платящих харадж...” [13, с. 57].

Звісно, форма залежності за Кораном не вичерпувалася лише податком, а й охоплювала багато сфер життя. Так, наприклад, заборонялося будувати нові церкви в “дар-уль іслам” – краю мусульман, а відбудовувати тільки ті, які були “порушені часом” (хоча заборона поширювалася лише на міста), виносити з церков святині, проповідувати “чужу віру” в публічних місцях, де збираються мусульмани, купувати будинки в мусульманських районах (тільки винаймати), будувати їх вище за мусульманські споруди, носити розкішний одяг, зброю, їздити верхи (заборона поширювалася на підданих усіх релігій, які не були на військовій чи державній службі) та багато інших, побутових обмежень, які вже достатньо висвітлені в літературі. Ці та подібні заходи вводилися з метою підкреслити панівне становище мусульман на цих землях і зміцнити владну вертикаль, що цілком відповідало практиці того часу.

Хоча християни перебували під зверхністю мусульман і не могли користуватись усіма правами, маючи ряд соціальних обмежень, усе ж вони мали право проживати там “законно”, виконуючи чітко прописані обов’язки. Вони прирівнювалися до категорії “райя” – особисто вільного населення, на яке накладається обов’язок обробляти землю й сплачувати податки. А тому ніхто не мав права змусити їх працювати чи ділитися результатами своєї праці без додаткової на те компенсації. Також на християн не поширювався обов’язок служити у війську, а за нормами Шаріату заборонялось захоплювати в рабство своїх християнських підданих чи їхню примусову ісламізацію [7], [11].

Ураховуючи, що християни проживали на Близькому Сході і в Криму багато століть і посідали тут важливе місце в економічному житті, влада була зацікавлена у створенні для них досить терпимої форми залежності. Зокрема, скорочення кількості християн ще й було не вигідно тим, що вони приносили в казну більше грошей, ніж мусульмани. Ураховуючи ж специфіку Кримського ханства як складової частини держави Османів, а також роду занять татар, саме не мусульмани були активно задіяні в торгівлі, ремеслах, землеробстві та іншій виробничій сфері, що приносило велику вигоду адміністрації.

Православне населення Криму, як і всієї Османської імперії, підпорядковувалося патріарху, що перебував у Стамбулі. Статус його визначався офіційною доктриною, яка була прийнята після завоювання Мехмедом II 1453 р. Константинополя та успадкуванням турками Римської (Візантійської) спадщини, а султаном – титулу “Басилевс”.

Доктрина полягала в покровительстві його над підданими різних конфесій, їхньої систематизації та ефективній інтеграції до державної структури. Була впроваджена система “мілетів” – самоуправних релігійних общин греко-православного, вірмено-григоріанського та іудейського населення на чолі з духовними наставниками. Таким чином, грецький патріарх став духовним главою підневільних православних народів, зосередивши у своїх руках усю владу з управління церковно-адміністративними й судовими порядками, пов’язаними з релігійним культом, тобто обрядовістю, народною освітою, призначенням священників, будівництвом і господарством монастирів. За поданням патріарха, султаном затверджувався й митрополит Готфійський і Кафійський, який управляв духовним життям православних Криму. Спеціальними указами – “фірманами”, діячі духовної сфери визнавалися недоторканими і їх звільняли від податків.

Церковна власність і земля отримувала статус “вакуф”, а тому не обкладалися податками. Визнавалася свобода свят і обрядових культів. Норми шариату й християнських підданих не поширювалися. Патріарх отримував бунчук з трьома хвостами, який прирівнював його до візира, а митрополити – “жезл”, що символізував його владу: “Когда митрополиту случится... проходит с своим жезлом... князя, правители, наместники, воеводы, полицмейстеры и прочие... не должны ему запрещать...” – йдеться у “фірмані”, який пожалував султан Мустафа митрополиту Гедеону за поданням патріарха Серафіма на Кримську єпархію [14, с. 684].

Організація церков мала судову компетенцію і право ухвалювати рішення в юридичних питаннях, реєструвати соціальні й матеріальні відносини. У справах, що не торкалися державних інтересів, рішення виносили церковні органи, будучи по суті автономними одиницями. Завдяки цим повноваженням султан зробив церкву не лише главою духовного життя, а й єдиним представником національних інтересів перед центральною владою. Також вона стала бюрократичною одиницею, яка відала багатьма сферами життя своїх підданих, зокрема, фіксацією актів громадського стану (народження, шлюбу), звітністю про чисельність населення, на основі чого встановлювалися податки та ін. Звісно, така політика мала насамперед практичну мету – упорядкування усіх не мусульман в одній державній структурі, фіксацію їхньої кількості й стягнення з них податку. Але все ж варто звернути увагу, що православна церква в мусульманській країні мала більше свободи й вищий статус, ніж іновірці в багатьох тогочасних країнах, у тому числі й Європейських.

Є численні згадки про важке фінансове положення монастирів і храмів у Кримському ханстві. Дійсно, такі випадки мали місце, але їх не завжди можна сприймати беззаперечно. Церковні інститути у всі часи були не лише духовними, а й господарськими одиницями, а тому брали активну участь в економіці регіону. Духовенство, у свою чергу, було задіяне і в збиранні данини від своєї пастви, про що також згадується в султанському “фірмані”: “Посылаемым от митрополита поверенным людям для сбора казенных податей от епископов, иеромонахов, священников и прочих Христиан...”. Значна частина цих коштів, звісно, передавалась у ханську казну: “...за строения, за монастыри, за венчанье и за прочия мелочи...”, але певний відсоток з них залишався все ж в очільників церкви [14, с. 681].

Так, дослідники часто наводять епізод про пограбування Магомет Гіреєм 1657 р. одного з монастирів на півострові, але інтерес викликає саме те, що тільки грошима звідти було забрано 200 тис. піастрів, що вказує на його заможність [15]. Цей момент видається не так уже й дивно, адже храми мали доволі великі господарства. У тому ж “фірмані” митрополиту Гедеону говориться про сплату церквою податків фруктами, медом, маслом та ін. товарами власного виробництва, а також про її участь у торгівлі. Зокрема, фігурують у привілеях і: “Принадлежащие митрополитам, монастырям и церквам сады, огороды и хутора... равно как пахатные земли, мельницы, разные строения, дома, лавки, пожитки, наличные деньги и всякия вещи...” [14, с. 682]. Для прикладу, в Мангуптському кадиліке діяв монастир св. Георгія, який мав більше 25 тис. десятин землі [15].

Загалом християнська община на півострові була доволі чисельна. В останнє століття існування ханства вона становила близько 60 тисяч осіб. Навіть після переселення християн у Приазов'я 1778 р., велика кількість з них (близько 27 тис.) усе ж побажала залишитися на батьківщині, а деякі навіть прийняли для цього іслам. У відомостях митрополита Готфійського й Кафійського Ігнатія, одного з ініціаторів переселення, відмічено 6 міст і 60 поселень, з яких вийшли люди з його пастви [16, с. 57]. Лише із села Мангуш (зараз с. Прохладное, АР Крим) виїхало 10 священників і 763 людини [15], що відчутно позначилося на економіці півострова.

Про кількість храмів і приходів у Криму відомо з різних джерел і свідчень подорожніх. Ці храми відігравали роль національних і культурних центрів, а тому існували майже в усіх місцях, де компактно проживала християнська громада. Г. Боплан, будучи проїздом на півострові згадував, що лише в Кафі на I половину XVII ст. нараховувалося: “...12 греческих церквей, 32 армянских и одна католическая св. Петра...” [17 с. 209]. Цю ж цифру підтверджував тут й інший мандрівник – П. Шевальє [10, с. 60]. Діяли вони в таких містах, як: Ялта, Гурзуф, Бахчисарай, Карасубазар, Карнн (нині с. Флотське), Балаклава та ін. Менші будували і в селах: Лака, Бія-Сала, Куру-Узень, Біюк-Яникой, Кучук-Яникой, Біюк-Болбат, і т.д. [15]. Більшість були названі на честь св. Георгія (його вважали тут покровителем моряків), Богородиці та інших святих – Тірона, Дмитрія, Константина,

Кольми, Демяна. Найвідомішими з них були: Успенський скит св. Богородиці біля Бахчисарая, що деякий час був резиденцією митрополита, а також Георгіївський монастир, який проіснував до 1784 р., і був покинутий монахами, котрі не бажали змінювати Константинопольський патріархат на Московський.

Загалом же на II пол. XVIII ст. дослідники нараховують близько 70 храмів у Криму, значна частина з яких була в поганому стані [18, с. 102]. Близько 50 церков (33 цілих і 25 зруйнована) фіксується й каймаканами (намісниками) 1783 р. [5, с. 111]. Більша частина зруйнованих храмів не функціонувала саме з причини переселення християн, які залишили свої колишні святині без нагляду. Парадоксально, але хану Шагін Гірею довелося навіть змушувати грецького священника Спіранді поновити богослужіння в Успенському скиті й деяких інших місцях [19].

Козацькі формування на ханській службі також вільно сповідували православ'я. Показовим у цьому випадку є лояльність хана в тих питаннях, які стосувалися донських козаків-старообрядців. Дослідник даної проблеми Д.Сень, повідомляє цікаву інформація. Так, ще у 1712 р. вони звернулись до Єрусалимського патріарха Хрісанфа з проханням освятити "свого" єпископа. Реалізувати їх прагнення вдалося тільки 1754 р. за особистим утручанням султана. Під його тиском кримський архієпископ Гедеон утворив Терське й Кубанське єпископство, висвятивши для цього єпископа Феодосія [3, с. 69]. У тих же 50-х роках хан Аслан Гірей сприяв приїзду його на Кубань, де він висвятив 2-х єпископів, архимандрита та інших більш дрібних служителів церкви [4, с. 36]. Свої церкви мали й запорожці. Наприклад, одна з них діяла в Олешкові з 1711 р. [1, с. 12], інша, в Єдисані у 1780-х роках. Були й інші, які будувались з дозволу ханської і турецької адміністрації [2, с. 98].

У Криму діяв певний час Орден Єзуїтів, який з 1704 р. з'явився там під впливом політичного зближення з Францією. З дозволу Газі Гірея (і за великі подарунки) у результаті впливу на нього французького лікаря Феррана 1706 р. в Бахчисарай навіть збудували невелику церкву. Костьол наявний був і в Кафі. Орденом у Бахчисарай також була створена бібліотека, у якій зберігалось багато рідких рукописів. Хоча проіснували вони не більше 30 років – до походу фельдмаршала Мініха 1736 р. і великої пожежі, яка вірогідно знищила з-поміж усього іншого й бібліотеку з церквою [6, с. 466].

Таким чином, можна зазначити, що в Кримському ханстві проживало численне християнське населення, яке складалось з греків, вірмен, слов'ян та інших народів, котрі брали активну участь в історії цього регіону. Протягом століть між мусульманами і християнами в Північному Причорномор'ї склалися непрості стосунки, та подаючи їх лише через призму взаємного антагонізму, дослідники втрачають можливість всебічно дослідити їхні особливості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мільчев В. Нариси з історії запорозького козацтва XVIII ст. / В. Мільчев. – Запоріжжя, Тандем-У, 2009. – 108 с.
2. Мільчев В. Запорозькі осередки в турецьких володіннях у перше десятиріччя по ліквідації Січі / В. Мільчев // Козацька спадщина: Альманах інституту суспільних досліджень. – Дніпропетровськ: "Пороги", 2008. – Вип. 4. – С. 92 – 102.
3. Сень Д. Початковий етап соціальної адаптації козаків-некрасівців на території Кримського ханства: його роль і значення в історії кубанського козацтва (1708-1712) / Д. Сень // Козацька спадщина: Альманах інституту суспільних досліджень. – Дніпропетровськ: "Пороги", 2008. – Вип. 4. – С. 61 – 71.
4. Сень Д. "Другие славане": ахреяне Приазовья и Кубани XVII в. – начала XVIII в. / Д. Сень // Липоване. История и культура русских-старообрядцев. – Вып. 10. – Одесса, 2013. – С. 35 – 46.
5. Лашков Ф. Статистические сведения о Крыме, сообщенныя каймаканами в 1783 г. / Ф. Лашков // ЗИООИД. – Одесса, 1886. – Т. XIV. – С. 91 – 155.
6. Мурзакевич Н. Пребывание иезуитов в Крыму / Н. Мурзакевич // ЗИООИД. – Одесса, 1858. – Т. IV. – С. 466 – 467.
7. Гиргас В. Права христиан на востоке по мусульманским законам / В. Гиргас. – СПб.: 1865. – 59 с.
8. Баязитов М. Отношение ислама к науке и к иноверцам / М. Баязитов. – СПб.: Типография А.С.Суворина, 1887. – 112 с.
9. Чингисиана. Свод свидетельств современников / Пер., сост. и коммент. А. Мелехина. – М.: Эксмо, 2009. – 728 с.
10. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі / П. Шевальє. – К.: Томіріс, 1993. – 224 с.

11. Толкование Священного Корана (Аль-Мунтахаб фи тафсир аль-Куран аль-Карим). – Каир 2000. Индекс посылання: <http://www.imam.ru/koran.html>
12. Мемуари до історії Південної Русі. – Дніпропетровськ, 2005. – 220 с.
13. Челеби Э. Книга путешествий Эвлии Челеби. Походы с татарами и путешествия по Крыму (1641 – 1667 гг.) / Э. Челеби. – Симферополь: Таврия, 1996. – 240 с.
14. Негри А. Фирман данный Турецким султаном Мустафою, по прошению Константинопольского патриарха Серафима, митрополиту Гедеону, на Крымскую епархию / А. Негри // ЗИООИД. – Одесса, 1848. – Т. II – С. 680 – 684.
15. Джуха И. Одиссея Мариупольских греков: Очерки истории. / И. Джуха. – Вологда: И-во ВГПИ, “ЛиС”, 1993. – 160 с.
16. Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды. / Ю. Кулаковский – К.: “Типолитография Товарищества И.Н. Кушнерева”, 1906. – 186 с.
17. Боплан Г. Описание Украины. – М.: Древлехранилище, 2004. – 576 с.
18. Татаринов П. Очеркъ Таврической губернии въ историко-географическомъ отношеніи. – Симферополь: Типографія СПИРО, 1894. – 104 с.
19. Катунин Ю. О причинах ликвидации Готской епархии / Ю. Катунин // Культура народов Причерноморья. – Симферополь, 2012. – № 219. – С. 185 – 187.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Савченко Олексій Олександрович – аспірант кафедри історії України, Інституту історичної освіти в НПУ ім. М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: татарсько-українські зв'язки.

УДК 34 (477.42) „1917”

ВИБОРИ ДО ЖИТОМИРСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ 1917 р.

Анатолій СЕДЛЯР (Житомир)

У статті розглядаються основні законодавчі зміни в муніципальній сфері, які відбулися 1917 р., аналізується процес, підсумки та наслідки виборів до міської думи Житомира цього року.

Ключові слова: Тимчасовий уряд, міське самоврядування, виборчий процес, списки, партії, міська дума.

В статье рассматриваются основные законодательные изменения в муниципальной сфере, которые произошли в 1917 г., анализируется процесс, итоги и последствия выборов в городскую думу Житомира в этом году.

Ключевые слова: Временное правительство, городское самоуправление, избирательный процесс, списки, партии, городская дума.

The article reviews the main legislative changes in the municipal sector, which took place in 1917, analyzes the process, results and implications of the election to the Zhytomir city council this year.

Key words: Provisional Government, municipality, electoral process, lists, parties, city council.

Лютнева революція 1917 р. принесла зміни у звичний життєвий уклад Російської імперії. З-поміж інших питань, які постали за умов певної демократизації суспільно-політичного життя в державі, одним із найнагальніших було встановлення ефективної системи місцевих органів влади. Важливе значення в цій системі мало міське самоврядування, яке необхідно було побудувати таким чином, аби воно захищало інтереси місцевого населення і водночас створювало чітку вертикаль влади від центру до провінції. Питання зміни міських дум 1917 року, у т.ч. на Волині, досліджували в різні часи Ю. Терещенко [1], В. Бойко [2; 3], Т. Харченко [4], Г. Басара [5], О. Потапов [6], І. Гуцалюк [7]. У працях названих авторів можна знайти аналіз державних законів про вибори до міських дум та їхні повноваження, подається також загальна інформація про результати виборів в Україні, у т.ч. на Волині та Житомирі зокрема. Водночас, детальне дослідження всіх обставин виборчої кампанії в Житомирі відсутнє.

Тимчасовий уряд відразу розпочав роботу з реформування муніципального законодавства, яке отримав у спадок від періоду монархії. Зокрема, одним із указів, які стосувалися міського громадського управління, 15 квітня 1917 р. Тимчасовий уряд визначив правила виборів гласних дум. Відповідно до них, правом участі у виборах гласних користувалися громадяни Росії обох статей, усіх віросповідань та національностей, які досягли 20-річного віку. При цьому вони мали проживати в цьому місті або мати в